

**ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕΣΩ ΤΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «Η ΘΑΛΑΣΣΑ ΡΩΤΑΕΙ ΑΝ ΤΗΝ
ΑΓΑΠΑΜΕ» ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ**

**ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ Α.¹, ΚΑΡΔΟΓΕΡΟΥ Δ.¹, ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΟΥ Φ.¹
και ΝΤΙΡΟΓΙΑΝΝΗ Δ.¹**

¹ Ελληνικό Παιδικό Μουσείο
[e-mail:info@hcm.gr](mailto:info@hcm.gr)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία ξεκινά με μία σύντομη αναφορά στην αποστολή του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου (Ε.Π.Μ) και το ρόλο του στην εκπαιδευτική κοινότητα, καθώς και τα προγράμματα που αναπτύσσει για την περιβαλλοντική εκπαίδευση. Κατόπιν, μελετά τις εκπαιδευτικές δράσεις που σχεδιάζονται και υλοποιούνται μέσα στο Παιδικό Μουσείο για παιδιά προσχολικής ηλικίας σε σχέση με την περιβαλλοντική εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζεται η μελέτη περίπτωσης του εκθέματος «Βυθός» και του εκπαιδευτικού προγράμματος «Η θάλασσα ρωτάει αν την αγαπάμε». Αναλύονται οι θεματικές ενότητες που αναπτύσσονται στο έκθεμα και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, οι οποίες στοχεύουν στη γνωριμία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και την οικολογική ευαισθητοποίηση των παιδιών και την απόκτηση περιβαλλοντικής συνείδησης. Αναπτύσσεται ο τρόπος προσέγγισης των περιβαλλοντικών θεμάτων μέσω της ελεύθερης έκφρασης, της βιωματικής μάθησης και της διάδρασης με το έκθεμα και τα αντικείμενα. Με τα εκθέματά του και τα εκπαιδευτικά του προγράμματα το Ε.Π.Μ. έχει ως στόχο να υποστηρίξει τον εκπαιδευτικό, δίνοντάς του μία εναλλακτική πρόταση διασύνδεσης της μουσειοπαιδαγωγικής με την περιβαλλοντική εκπαίδευση.

**GEORGOPOULOU A., KARDOGEROU D., LAMPADARIOU F.,
and NTIROGIANNI D.**

e-mail: info@hcm.gr

ABSTRACT

This project involves a brief description of the mission of the Hellenic Children's Museum (H.C.M) and its role in the educational community as well as the programs it develops in the field of environmental education. Specifically, the project centers itself on the educational actions that are developed and implemented at the Children's Museum for pre-school age children with regards to environmental education. Under consideration is the study of the exhibit "Under the Sea" and the educational program "The sea asks us if we love her". Their major themes are aimed at introducing them to the sea environment and enhancing their environmental consciousness. Environmental issues are addressed through role-playing, interactive methods of learning, and hands on approaches in the exhibit. With its collections and its educational programs the Children's Museum has as a mission to support the educational community, offering an alternative proposal of connecting museum education with environmental education.

Λέξεις κλειδιά: Παιδικό Μουσείο, έκθεμα, εκπαιδευτικό πρόγραμμα, συλλογή, ανακάλυψη, βιωματική μάθηση, βυθός, συμμετοχή.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με βάση τον ορισμό των μουσείων όπως αυτός αναφέρεται στο καταστατικό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), η έννοια της εκπαίδευσης αποτελεί βασικό στοιχείο και αναπόσπαστο μέρος της αποστολής των μουσείων (ICOM 2001).

Τα Παιδικά Μουσεία σε όλο τον κόσμο αποτελούν αναμφισβήτητα έναν εναλλακτικό τρόπο εκπαίδευσης, τόσο για τα παιδιά και τις οικογένειές τους, όσο και για τους εκπαιδευτικούς. Από την ίδρυσή του πρώτου Παιδικού Μουσείου στη Βοστώνη το 1899 έως σήμερα, τα Παιδικά Μουσεία αποτελούν εκπαιδευτικούς οργανισμούς που πορεύονται δυναμικά και πρωτοποριακά στο χώρο της μουσειακής εκπαίδευσης. Η λειτουργία τους εξασφαλίζει ένα εκπαιδευτικό, πολιτιστικό, ερευνητικό αλλά και ψυχαγωγικό περιβάλλον για τους επισκέπτες τους (Cleaver, 1988).

Βασικά χαρακτηριστικά των Παιδικών Μουσείων είναι τα συμμετοχικά (hands on) εκθέματα και η άμεση επαφή του κοινού με τα αντικείμενα/συλλογές αναδεικνύοντας ότι η μάθηση είναι πιο αποτελεσματική όταν υπάρχει αλληλεπίδραση με το περιβάλλον. Η προσέγγιση αυτή συγκλίνει με τη θεωρία του εποικοδομητισμού, σύμφωνα με την οποία «οι επισκέπτες μπορούν να μάθουν καλύτερα όταν κατασκευάζουν ενεργητικά τη γνώση στο μυαλό τους σε εκθέσεις οι οποίες είναι προσιτές σωματικά, κοινωνικά και διανοητικά στον κάθε επισκέπτη» (Οικονόμου, 2003: 86).

Ο Howard Gardner (1993) αναφέρει πως τα Παιδικά Μουσεία θα μπορούσαν να αποτελούν εκπαιδευτικά μοντέλα για τα σχολεία, ακριβώς επειδή πρόκειται για χώρους πλούσιους σε υλικό και ερεθίσματα που διεγείρουν την περιέργεια των παιδιών για μάθηση και το πιο σημαντικό, τα παροτρύνουν να αναλάβουν την ευθύνη της μελλοντικής τους μάθησης. Στόχος θα πρέπει να είναι να μάθουμε τα παιδιά πώς να μαθαίνουν και πώς να σκέφτονται, αναπτύσσοντας αγάπη για τη γνώση που θα διαρκέσει όλη τους τη ζωή. Η ανεξάρτητη σκέψη και κριτική ικανότητα θα αποτελέσουν πολύτιμα εργαλεία και έξω από το χώρο του μουσείου που θα μπορούν να αξιοποιηθούν στο σχολείο και στην καθημερινή τους ζωή (Dierking, 2002).

2. ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Στην Ελλάδα το 1987 ιδρύεται το Σωματείο «Ελληνικό Παιδικό Μουσείο» και το 1994 με τη συνεργασία του Πολιτισμικού Οργανισμού του Δήμου Αθηναίων δημιουργείται ο εκθεσιακός χώρος, δηλαδή το «Παιδικό Μουσείο», που βρίσκεται στην οδό Κυδαθηναίων 14, στην Πλάκα (www.hcm.gr).

Πρόκειται για ένα μουσείο πολυθεματικό ειδικά σχεδιασμένο για παιδιά 3-12 χρόνων. Τα εκθέματα του μουσείου είναι τρισδιάστατες κατασκευές εμπλουτισμένες με αντικείμενα και κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό και αντλούν τις θεματικές τους από το περιβάλλον, τις τέχνες, τις επιστήμες καθώς επίσης και από την καθημερινότητα και τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Απαραίτητη προϋπόθεση για να λειτουργήσουν τα εκθέματα είναι η συμμετοχή των επισκεπτών στη διαδικασία της μάθησης.

3. Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Όπως αναφέρεται στα πρακτικά του συνεδρίου της UNESCO για την περιβαλλοντική εκπαίδευση, «η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι μια διαρκής διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες θα συνειδητοποιήσουν το περιβάλλον τους και θα αποκτήσουν τις γνώσεις, τις αξίες, τις ικανότητες, την εμπειρία και επίσης τη θέληση που θα τους επιτρέψουν να δράσουν ατομικά και συλλογικά με σκοπό την επίλυση των σημερινών και μελλοντικών προβλημάτων.»

Με βάση τόσο την παραπάνω αναφορά, όσο και τη φιλοσοφία των Παιδικών Μουσείων παγκοσμίως, το Ελληνικό Παιδικό Μουσείο υπάρχει για να ενθαρρύνει κάθε παιδί να ανακαλύπτει, να κατανοεί, να μαθαίνει, να χαιρείται και να διαμορφώνει τον εαυτό του και το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει. Η γνώση λοιπόν, του περιβάλλοντος βοηθάει παιδιά και ενήλικες να εργαστούν ατομικά και συλλογικά για την επίτευξη και τη διατήρηση μιας δυναμικής ισορροπίας μεταξύ ποιότητας της ζωής και της ποιότητας του περιβάλλοντος.

Επίσης, ένας από τους καταστατικούς στόχους του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου είναι να εισάγει τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης με θέματα περιβάλλοντος, μέσα από μια διαρκή διαδικασία, η οποία αρχίζει στην προσχολική ηλικία και συνεχίζεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου μέσω της άτυπης εκπαίδευσης. Στόχος είναι να αντιμετωπίσουμε τη γνώση ως ενιαίο σύνολο και όχι αποσπασματικά, όπως άλλωστε προτείνεται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΥΠΕΠΘ, 2002).

Σε όλα τα προγράμματα, τα εκθέματα και το εκπαιδευτικό υλικό του Παιδικού Μουσείου εντάσσονται ενότητες που άπτονται της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης καθώς όλη η λειτουργία του Μουσείου σχετίζεται με το φυσικό και τεχνητό περιβάλλον του παιδιού.

Από τις πρώτες δράσεις που ανέπτυξε ήταν το Κέντρο Ανακύκλωσης. Αυτό αποτέλεσε μια βασική λειτουργία, τόσο στον εκθεσιακό χώρο, όσο και στα εκπαιδευτικά προγράμματα. Στο Παιδικό Μουσείο, όπως γενικά στην εκπαίδευση, η χρήση διαφόρων περισσευμάτων (υλικά ανακύκλωσης) πραγματοποιείται κυρίως για την ευαισθητοποίηση των επισκεπτών στην ιδιαίτερως μεγάλη σημασία της «δημιουργικής ξαναχρησιμοποίησης» και της ανακύκλωσης, δεδομένου ότι τα περισσεύματα αποτελούν μια πολύ πλούσια ποικιλία υλικών και αντικειμένων για κατασκευές και μειώνουν το κόστος αγοράς καινούριων υλικών.

Εξέλιξη του Κέντρου αποτέλεσε η μελέτη και η δημιουργία του εκθέματος «Ανακύκλωση» το οποίο, υπάρχει μέχρι σήμερα στο μουσείο, καθώς και η μουσειοσκευή «Ανακυκλωπράγματα». Μέσω αυτών τα παιδιά, οι εκπαιδευτικοί και οι οικογένειες έχουν την ευκαιρία να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και να γνωρίσουν τρόπους οικολογικής συμπεριφοράς, ως υπεύθυνοι πολίτες και καταναλωτές. Έρχονται σε επαφή με την παραγωγή και την ανακύκλωση αλουμινίου και χαρτιού, κατανοώντας παράλληλα τη σημασία της εξοικονόμησης των φυσικών πόρων, στην ισορροπία του περιβάλλοντος.

Φωτογραφία 1: Μία ενότητα του εκθέματος «Ανακύκλωση»

Επιπλέον, έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν κατασκευές χρησιμοποιώντας υλικά καθημερινής οικιακής χρήσης, καθώς και υλικά από βιομηχανίες, δίνοντας με αυτό τον τρόπο ζωή σε «άχρηστο» υλικό.

Φωτογραφία 2: Ερμηνεύτρια του Ε.Π.Μ συνεργάζεται με παιδί επισκέπτη

Ένα ακόμη έκθεμα του Παιδικού Μουσείου που έχει άμεση σύνδεση με το περιβάλλον είναι οι «Φυσαλίδες», το οποίο αποτελεί βασικό έκθεμα των περισσότερων Παιδικών Μουσείων στον κόσμο (βλ. www.childrensmuseums.org) και είναι κατάλληλα διαμορφωμένο έτσι ώστε να κινεί το ενδιαφέρον των παιδιών και να τους δώσει το έναυσμα να παρατηρήσουν και να κάνουν πειράματα με το νερό ώστε να εξοικειωθούν με βασικές αρχές της φυσικής και των μαθηματικών με βιωματικό τρόπο (Zubrowski, 1982). Εξέλιξη και συνέχεια του εκθέματος αποτελεί η μουσειοσκευή «Φυσαλίδες», η οποία δανείζεται σε σχολικές ομάδες.

4. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΈΚΘΕΜΑ ΒΥΘΟΣ

Η ολόπλευρη και σφαιρική ανάπτυξη του παιδιού συναισθηματικά, νοητικά αλλά και κοινωνικά επιτυγχάνεται με τη διαθεματική προσέγγιση η οποία μπορεί να ενισχυθεί και σε περιβάλλοντα ευρύτερα εκπαιδευτικά, όπως βιβλιοθήκες, αρχαιολογικοί χώροι, πάρκα και Μουσεία, πόσο μάλλον σε ένα Μουσείο ειδικά σχεδιασμένο για παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας, το Παιδικό Μουσείο. Υποστηρίζοντας, λοιπόν, τις βασικές αρχές του διαθεματικού ενιαίου πλαισίου, αλλά και με στόχους εμβάθυνσής του, το Ελληνικό Παιδικό Μουσείο μελέτησε και σχεδίασε το 2004 το έκθεμα «Βυθός» με πληθώρα οπτικού, απτικού και ακουστικού υλικού, που λειτουργούν ως ερεθίσματα για την εξερεύνηση του θαλάσσιου κόσμου μέσω των αισθήσεων και τη δημιουργία ιδεών που προάγουν την διαδικασία της μάθησης.

Φωτογραφία 3: Έκθεμα «Βυθός»

Το έκθεμα έχει σχεδιαστεί για τις ανάγκες, τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Λειτουργεί τις καθημερινές για οργανωμένες ομάδες παιδικών σταθμών και νηπιαγωγείων (3 – 6 ετών) και τα Σαββατοκύριακα για τις οικογένειες που επισκέπτονται το Παιδικό Μουσείο. Αποτελείται από 4 βασικές ενότητες με εκπαιδευτικό υλικό τόσο για αυτόνομη όσο και για ομαδική μελέτη και ενασχόληση:

- εκπαιδευτικά κουτιά με συλλογές από θαλάσσιους οργανισμούς όπως κοχύλια, ψάρια, αστερίες, φυτά, φωτογραφικό υλικό.
- πειράματα με το νερό (τι επιπλέει - τι βυθίζεται, ιδιότητες και ρύπανση του νερού)
- τέχνες (ζωγραφική σε πλεξιγκλάς, δημιουργία ιστορίας με αφορμή πίνακες, μουσικά όργανα και ήχους από τη θάλασσα, κουκλοθέατρο)
- παιχνίδι ρόλων (στολές θαλάσσιων οργανισμών, εξοπλισμό δυτών κ.ά.)

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που πραγματοποιείται για τις οργανωμένες ομάδες ονομάζεται «Η θάλασσα ρωτάει αν την αγαπάμε». Οι στόχοι του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι:

- η γνωριμία με το βυθό,
- η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και
- η ελεύθερη έκφραση και δημιουργία των παιδιών με αφορμή με το θαλάσσιο περιβάλλον.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι το κάθε εκπαιδευτικό πρόγραμμα προσαρμόζεται με βάση την ακριβή ηλικία των παιδιών, τα ενδιαφέροντα και την προϋπάρχουσα γνώση και εμπειρία τους όπως αυτά θα την καταθέσουν στην αρχή του προγράμματος, όπου γνωρίζονται με τον ερμηνευτή. Πιο συγκεκριμένα, μια ενδεικτική δομή ενός εκπαιδευτικού προγράμματος έχει τα παρακάτω στάδια:

α) γνωριμία της ομάδας με τον ερμηνευτή - εισαγωγή στο έκθεμα

Στο στάδιο αυτό γίνονται παιχνίδια γνωριμίας με στόχο την εξοικείωση των παιδιών με το έκθεμα. Για παράδειγμα, τα παιδιά ανακαλύπτουν τους θαλάσσιους οργανισμούς, επιλέγουν το θαλάσσιο είδος που θέλουν να ζωντανέψουν, κατόπιν κινούνται όπως πιστεύουν ότι κινείται αυτό και δημιουργούν τις φωλιές τους.

β) Οι κίνδυνοι της θάλασσας

Το παιχνίδι ρόλων συνεχίζεται και ο ερμηνευτής, με τη συνοδεία κατάλληλης μουσικής, σταδιακά εμφανίζει τρεις βασικούς «κινδύνους» που αντιμετωπίζουν τα ψάρια: τα δίχτυα του ψαρά, το πετρέλαιο που αναπαρίσταται από ένα μαύρο πανί και σκουπίδια.. Τα παιδιά καλούνται να αντιδράσουν ως ψάρια στον κάθε κίνδυνο.

γ) προτάσεις των παιδιών για επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων - αξιολόγηση

Τα παιδιά συζητούν και προτείνουν λύσεις, τις οποίες είτε αποτυπώνουν εικαστικά, είτε με τη μορφή κειμένου (γράμμα, ιστορία κλπ) Όλες οι δραστηριότητες, βοηθούν το παιδί να αναπτυχθεί και να εξελιχθεί μέσα σε ένα ανθρωποκεντρικό περιβάλλον, δεδομένου ότι καλλιεργούνται η αυτοεκτίμηση, η κοινωνικότητα και η συνεργασία. Παράλληλα, το έκθεμα προσφέρεται για γνωριμία με το θαλάσσιο περιβάλλον, καθώς και για την κατανόηση της αλληλεπίδρασης του περιβάλλοντος με τις δραστηριότητες του ανθρώπου.

Φωτογραφία 4: Εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Η θάλασσα ρωτάει αν την αγαπάμε»

Η σχέση αλληλεξάρτησης ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος είναι το κυρίως μέρος του προγράμματος. Τα παιδιά βιώνοντας τη ζωή των θαλάσσιων πλασμάτων, βιώνουν και τα αποτελέσματα της ανάλογης συμπεριφοράς από τον άνθρωπο.

Βεβαίως, η επιτυχία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και η αποτελεσματικότητά τους, προϋποθέτει τη σταθερή συνεργασία της τυπικής με την άτυπη εκπαίδευση, η οποία οδηγεί στη συλλογικότητα, την αλληλοβοήθεια και τη συνύπαρξη των δυο φορέων, αλλά και στην ανατροφοδότηση των θεμάτων και των γνωστικών αντικειμένων. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να επιτευχθεί και η άμεση σύνδεση με τα επιμέρους μαθήματα του σχολικού προγράμματος ή και με κάποιο σχέδιο εργασίας το οποίο έχει αναπτύξει ο εκπαιδευτικός και δουλεύει κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς. Συμπερασματικά, η ύπαρξη και η λειτουργία του Παιδικού Μουσείου εξασφαλίζει ένα εκπαιδευτικό - πολιτιστικό και ερευνητικό περιβάλλον, που προσφέρει πλήθος δυνατοτήτων εφαρμογής εναλλακτικών μεθόδων μάθησης τόσο για τους εκπαιδευτικούς και τις σχολικές ομάδες, όσο και για τις οικογένειες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ACM (2006), Association of Children's Museums. Ανασύρθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 2006.
2. Cleaver J. (1998), *Doing Children's Museums*, Williamson Publishing Co. New York.
3. Dierking L. (2002), The Role of Context in Children's Learning From Objects, in *Perspectives on Object-Centered Learning in Museums*, edited by Paris S. G., Lawrence Erlbaum Associates, Inc, New Jersey.
4. Διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών για το νηπιαγωγείο, προγράμματα σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων, (2002) Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.
5. Gardner H. (1993), *Multiple Intelligences: the theory in practice*, Basic Books, New York.
6. Hein G. (1998), *Learning in the Museum*, Routledge, London.
7. ICOM (2006). International Council of Museums. Development of the Museum Definition according to ICOM Statutes (1946-2001), http://icom.museum/hist_def_eng.html Ανασύρθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 2006.
8. Ματσαγγούρας Η. (2003), *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση: Εννοιοκεντρική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας*, Γρηγόρης, Αθήνα.
9. Οικονόμου Μ. (2003), *Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα*, Κριτική, Αθήνα.
10. UNESCO, (1998) Strategie Internationale d' action en matiere d' education et de formation relatives a l' environnement pour les anees 1990, UNESCO –UNEP. Congres, *Environnmetal education and training*, MOCKBA, Nairobi-Paris.
11. Zubrowski B. (1982), Memoirs of a Bubble Blower, *Technology Review*, 85(8), 2-6.